

از : استوری
ترجمه : تقی بینش

تذکره شعرا
(۱۲)

۱۱۹۵ - محمود میرزا بن فتح علی شاه قاجار پیش از این (صفحه ۲۳۶ قبل) به عنوان مؤلف کتاب تاریخ صاحب قران ذکر شده است و آن کتاب را در ۱۲۴۸ هـ / ۱۸۳۲ م^۱ تألیف کرده است. وی به سال ۱۸۵۲ م یا ۱۸۵۳ م در تبریز در گذشته است. بیان محمود او مجموعه ای است از ابیات اولیه غزلیاتی از شعرای معاصر (رجوع کنید به جلد متمم ریو ۲۷۷ و جلد اول متمم بانکی پور ۱۹۹۷ هـ و به سال ۱۲۴۵ هـ / ۱۸۲۴ م تألیف شده است برای آثار دیگر او که در مقدمه سفینه محمود ذکر شده است به متمم ریو صفحه ۸۷ رجوع کنید.

۱- گلشن محمود

یادداشت هایی است در باره ۴۸ پسر فتح علی شاه قاجار با نمونه ای از اشعار آنها. این کتاب به فرمان شاه در ۱۲۳۶ هـ / ۱۸۲۰ م تألیف شده است: ریو جلد متمم ۱۲۱ (۱۲۳۹ هـ / ۱۸۲۳ م)، اسعد ۲۸۷۶. فهرست اسامی شعرا: ریو جلد متمم صفحه ۸۷.

۱- نسخه خطی دیگر: دانشگاه لنین گراد ۱۱۴۲ (Romaskewiez ص ۴)

۴- سفینه‌المحمود

یادداشت‌هایی است در باره شعرای دوره فتح‌علی‌شاه در نسخه بریتیش میوزیوم با دو مقدمه [این کتاب به‌اهتمام آقای دکتر خیام‌پور اخیراً به چاپ رسیده است. مترجم] در مقدمه اول ذکر شده است که مجمع محمود اسم کتاب و سال تألیف آن ۱۲۳۵ هـ/ ۲۰-۱۸۱۹ م است^۲ و در مقدمه دوم می‌گوید که در سال ۱۲۴۰ هـ/ ۵-۱۸۲۴ م به دستور شاه به نگارش مجموعه‌ای از اشعار شعرای معاصر به نام سفینه‌المحمود پرداخته و این اسم را بدستور شاه انتخاب کرده است. ۱۸ DMG (مقدمه‌اخیر افتادگی دارد) ۱۲۵۶ هـ/ ۱۸۴۰ م، ریو جلد متمم ۱۲۲ (نیمه قرن ۱۹)، اسعد ۳۸۷۴

۳- نقل مجلس

متضمن یادداشت‌هایی است در باره بانوان شاعر متقدم و متأخر که در سال ۱۲۴۱ هـ/ ۶-۱۸۲۵ م در نهادند تألیف شده است: نسخه خطی در اختیار وامبری.

منتخبات: (شرح حالها ترجمه و نقل به اختصار به آلمانی اشعاری به فارسی و آلمانی): Von H. Vambéry: از Aus dem Geistesleben persischer Frauen (در ۵۰ ZDMG (۱۸۹۱) ۲۸-۴۰۳)

۲- بنابر قول وامبری Vambéry مجمع محمود که وی نسخه‌ای از آن در اختیار داشته (ZDMG شماره ۴۵ (۱۸۹۱) صص ۵-۴۰۳) مجموعه‌ای است از آثار محمود قاجار که نسخه او شامل یازده قسمت به شرح زیر است: ۱- سفینه‌المحمود ۲- منتخب محمود ۳- گلشن محمود ۴- مخزن محمود ۵- نقل مجلس ۶- سنبلستان ۷- پرورده خیال ۸- مقصود جهان ۹- محمودنامه ۱۰- نصایح‌المحمود یا دررالمحمود (ریو جلد متمم صفحه ۸۷ ولی او این دورا به عنوان دو کتاب جداگانه نقل کرده است) ۱۱- بیان‌المحمود.

۱۱۹۵- علی اکبر «بسمل» شیرازی که قبل از این به عنوان مؤلف بحار اللئالی ذکر شده است اندکی قبل از سال ۱۲۸۳ هـ/۷-۱۸۶۶ م روی در نقاب خاک کشیده است.

تذکره دلگشا

این کتاب که در باره شعرای دوره فتح علی شاه است در سال ۱۲۳۷ هـ/۲-۱۸۲۱ م به دستور حسین علی میرزا تألیف شده است و تقسیم می شود به یک گلزار (در نسخه براون باضافه تقسیم می شود به ۳ و در نسخه برلین گلبن در باره شیراز و تاریخ و بناها و باغها و مشاهیر شیراز مخصوصاً سعدی و حافظ و وصاف)، دبوستان (۱) در باره فتح علی شاه و ۱۵ تن از افراد خاندان او (۲) درباره ۱۵۷ شاعر دیگر به ترتیب الفبا بر حسب حرف آخر تخلص شعری آنها که اولین آنها «بی نوا» و دومی «شیدا» است و ختم می شود به «یاری» و یک خاتمه (شرح حال مؤلف به قلم خودش، که بنا بر نسخه براون، خبر زلزله چهارم شوال ۱۲۲۹ هـ/دوم ژوئن ۱۸۲۴ م ختم می شود): مجموعه براون ۱۸ = J ۳۷ Houtum Schindler (ظاهرأ بوسیله مؤلف یا برای مؤلف نوشته شده است)، برلین ۶۶۷ (۱۲۵۲ هـ/۱۸۳۶ م) فهرست اسامی شعرا: برلین صص ۷۳-۶۶۹.

[رجوع کنید به صفحه ۲۰۳ قبل از این و نیز ریاض العارفین (چاپ تهران ۱۳۱۶ شمسی هجری صص ۴-۴۲۲)].

۱۱۹۷- س [سید م] عبدالرحیم «منصف» الموسوی بن میر م [=محمد م] باقر علی آبادی که در ساری در سال ۱۱۹۷ هـ/۱۷۸۳ م متولد شده است.

بدایع الأفكار

مجموعه شعری است از شعرای متقدم و متأخر بایادداشت‌هایی راجع

به آنها به ترتیب حروف الفبا در سال ۱۲۳۷ هـ/۲-۱۸۲۱ م برای م [=محمد] کاظم میرزا بن محمد قلی میرزا بن فتح علی شاه در سال ۱۲۳۹ هـ/۱۸۲۴ م آغاز و در سال ۱۲۳۹ هـ/۱۸۲۴ م به پایان رسیده است تقسیم می شود به شش قسم (۱- قصاید ۲- غزلیات ۳- مثنویات ۴- مقطعات ۵- رباعیات ۶- ترجیعات) از هر شاعر به ترتیب حروف الفبا به استثنای شاهزادگان که در آغاز کتاب ذکر شده است : ریو جلد متمم ۳۷۸ [شرح حال مؤلف به قلم خودش در آخر بدایع الافکار] .

۱۱۹۸- میرحسین الحسینی از شیراز به عمان سفر کرد و سپس به سند رفت و به دعوت میرکرم علی خان و میرمرادخان طالبور به خدمت آنها درآمد . شخص اخیر همان کسی است که پیش از این (در صفحه ۸۵۸ قبل) از او یاد شده است . در مراجعت (احتمالاً به شیراز) میرحسین تذکره ای به عنوان ارمغان برای دوشاهزاده سندی تألیف کرد .

زبلة المعاصرین

تذکره ای است از شعرای معاصر که به سال ۱۲۴۰ هـ/۵-۱۸۲۴ م تألیف شده است . نسخه خطی آن در ملک پروفیسور محمد شعرانی در لاهور است .

معرفی کتاب با بعضی منتخبات (اشعاری از بانوان شاعر) : فارسی کی بعض شاعر اورا تن اورا ان کا کلام از محمد اقبال (دراورینتل کالج میگزین ۱/۱ (نوامبر ۱۹۳۳) صص ۴۲-۳۱) .

۱۱۹۹- عبدالرزاق بگ «مفتون» بن نجف قلی خان دنبلی متوفی در ۱۲۴۳ هـ/۸-۱۸۲۷ م (به صفحه ۵-۳۴۴ قبل از این مراجعه کنید) .

۱- تجربه الأحرار و تسلیة الأبرار

متضمن خاطرات شخصی مؤلف است بایادداشت هائی درباره معاصرین

و در ۱۲۲۸ هـ/ ۱۸۱۳ م تألیف شده است: ریو جلد متمم ۱۳۲، مجلس ۵۳۴

۳- نگارستان دارا

یادداشت‌هایی است در باره شعرای معاصر فتح‌علی‌شاه و در ۱۲۴۱ هـ
۶/ ۱۸۲۵ م تألیف شده است. این کتاب تقسیم می‌شود به پنج نگارخانه یا
ایوان (۱- فتح‌علی‌شاه ۲- ۲۱ شاهزاده و امیران اصیل و پسران و نوه‌ها
و نتیجه‌های فتح‌علی‌شاه ۳- ۵۵ «ندمای شاه و شاهزادگان و رجال ادب
و وزراء و دیگر صاحب‌منصبان» که با «صبا» آغاز و به «هما» ختم می‌شود
۴- درباره ۱۲۰ شاعر دیگر که با «آزاد» (محمدعلی کشمیری) آغاز و به
«یفما» ختم می‌شود ۵- مؤلف و ضمیمه‌ای در باره «عندلیب»، ریو جلد
متمم ۱۲۳.

فهرست اسامی شعرا در نگارخانه ۱-۳، ریو جلد متمم صص ۹-۸۸
۱۲۰۰- حکیم علی‌رضا (بطور کامل غلام علی موسی‌رضا) «رائق» که
معمولاً او را باقر حسین خان نائنی می‌نامند، فرزند رکن‌الدین حسین خان

متوفی در ۱۲۴۸ هـ/ ۳- ۱۸۳۲ م

گلدسته کرناک

(ماده تاریخ = ۱۲۱۰ هـ/ ۶- ۱۷۹۵ م، تاریخ شروع) یادداشت‌هایی است
به ترتیب الفبا در باره هفتاد شاعر که در کرنتیک Carantic بوده‌اند و در
حدود آغاز قرن هشتم و سالهای اولیه قرن نهم می‌زیسته‌اند. این کتاب
بین سالهای ۱۲۴۴ هـ/ ۹- ۱۸۲۸ م و ۱۲۴۸ هـ/ ۳- ۱۸۳۲ م که آخری سال
فوت مؤلف است تألیف شده است: ایوانف جلد اول متمم ۷۶۶ (جدید،
قرن بیستم).

فهرست اسامی شعرا: ایوانف جلد اول متمم صص ۱۰-۸ [شرح
حال مؤلف به قلم خودش در گلدسته کرناک]، نتایج افکار صص ۱۸۹، صبح

وطن ص ص ۸-۸۱ ، گلزار اعظم ص ۲۰۲ ، اشارات بینش (ایوانف کرزن ص ۶۹ ش ۴۹) ، محمد عبدی «واصف» مدراسی حدیقه المرام (به عربی) ، مدرس ۱۲۷۹ هـ / ۱۸۶۲ م ص ص ۴-۲۳ .

۱۰۲۱- راجه رتن سنگه «زخمی» وی در ۲۳ محرم ۱۱۹۷ هـ / ۲۹ دسامبر ۱۷۸۲ م در لکنو متولد شد . به سال ۱۸۵۱ چشم از جهان فرو بست قبلاً به عنوان مؤلف سلطان التواریخ (ص ۷۰۹ قبل) از او یاد شده است .

انیس العاشقین

تذکره‌ای است از شعرای متقدم و متأخر به ترتیب حروف الفبا که در لکنو به سال ۱۲۴۵ هـ / ۳۰-۱۸۲۹ م تألیف شده است^۳ . این کتاب تقسیم می‌شود به یک مقدمه (در ستایش ناصرالدین حیدر)^۴ و ۳۱ حرف که هر کدام متضمن شرح حال مختصری از شعر است بانمونه‌ای از غزلیات و رباعیات : لاهور کتابخانه دانشگاه پنجاب (جداول فقط ، ختم می‌شود به ضیائی ، رجوع کنید محمد شفیع در اورینتل کالج میگزین III/۳ ۱۹۲۷) ص ص ۵۱-۴۸) ، نادر احمد ۷۳ (جلد دوم فقط آغاز آن طالب جاجر می‌است . شامل ۱۱۷۶ شرح حال است . گوری پرشاد Gaurī parshād لکنو ۱۲۳۹ هـ / ۱۸۲۰ م) .

[شرح حال مؤلف به قلم خودش در انیس العاشقین تحت عنوان زخمی

۳- باید توجه داشت نسخه‌ای که نادر احمد معرفی کرده است تاریخ ۱۲۳۹ دارد و اگر این تاریخ صحیح باشد بایستی نسخه برای چاپی قبل از مقدمه درستایش ناصرالدین حیدر تهیه شده باشد .

۴- سلطان اوده Oudh از ۱۲۴۳ هـ / ۱۸۲۷ م تا ۱۲۵۳ هـ / ۱۸۳۷ م

۵- ببینید شماره (۱) همین صفحه را .

مختصر آن را در اورینتل کالج میگزین III/۳ (مه ۱۹۲۷) صص ۵۰-۴۹
 محمد شفیع نقل کرده است).
 ۱۲۰۲- س. م. علی بن س. م. طباطبائی زواری در ۲۹ صفر ۱۱۸۵ هـ/ ۲۴ فوریه ۱۷۸۱ م در اصفهان متولد شد به علت گرفتاری پدرش و به اجبار از مسقط الراس به زواره رفت و در آن وقت نه ساله بود. در آنجا مدت دو سال به تحصیل ادامه داد ولی حوادث ناگوار او را بر آن داشت که از آنجا مهاجرت کند و مدتی از جایی به جایی آواره باشد. در دوره فتح علی شاه (۱۲۱۱ هـ/ ۱۷۹۷ تا ۱۲۵۰ هـ/ ۱۸۳۴ م) وی مراجعت کرد و منصبی معادل کاتب در مدرسه میرزا عبدالعظیم در اردستان بدست آورد. در زمان سیف-الدوله سلطان محمد میرزا^۷ از او شکایتی شد و برایش احضاریه کتبی صادر کردند لاجرم از اردستان فرار کرد و مدتی بعد با وساطت گناهِش بخشوده شد و به نگارش تاریخی از کاخ اردستان [۸] مأمور گردید.

* مآثر الباقریه

مشمول بر یادداشت‌هایی است در خصوص ۵۲ نفر از معدوحان سید محمد باقر الموسوی الحسینی که در ۱۲۵۴ هـ/ ۳۰-۱۸۲۹ م. پرداخته شده است:

رامپور ۱۲۴۷ هـ/ ۱۸۳۲ م معرفی آن بوسیله محمد شجاعت علی خان در اورینتل کالج میگزین VI ۲ (فوریه ۱۹۳۰) صص ۱۳-۱۱۱. رک نادر احمد ش ۸۹.

[شرح حال مؤلف به قلم خودش در خاتمه مآثر الباقریه که بوسیله

۶- برای زواره که در نزدیک اردستان واقع است رجوع کنید به صفحه ۱۴ قبل از این.

۷- که در ۱۲۴۰ هـ/ ۵-۱۸۲۴ م حاکم عراق بود (رک ص ۸۹۲ بعد از این).

شجاعت علی خان خلاصه شده است]] .

۱۲۰۳- خوب چند «ذکا» بن بهوانی چندکایت‌هه دهلوی شاگرد میر نصیرالدین «نصیر»^۹ در سکندرآباد زندگی کرد و به سال ۱۸۳۶ در آنجا درگذشت دیوانی [به اردو] از چندین شاعر فارسی ترتیب داد و کتابی در نثر محتوی نوشته‌هایی با صنایع بدیعی پرداخت.

عیار الشعراء

فرهنگی است به ترتیب الفبا ولی نادرست و غیر انتقادی در باره تقریباً ۱۵۰۰ شاعر رخته (یار دو) که در سال ۱۲۰۸ هـ/ ۴-۱۷۹۳ م یا در ۱۲۱۳ هـ/ ۹-۱۷۹۸ م^{۱۰} تألیف آن آغاز شده است. این کتاب به اشاره نصیر تألیف شد. ولی تاریخی مقارن ۱۲۴۷ هـ/ ۲-۱۸۳۱ م دارد: سپرنگر شماره ۵ = اته (۴) ۷۰۲ (بدون تاریخ) [شرح حال مؤلف به قلم خودش در عیار- الشعراء، سپرنگر صص ۵-۱۸۴، گارسن دوتاسی جلد سوم صص ۱-۳۵۰] ۱۲۰۴- سیف الدوله سلطان محمد «سلطان» بن فتح علی شاه قاجار متولد در ۲۶ جمادی الاول ۱۲۲۸ هـ/ ۲۷ مه ۱۸۱۳ م^{۱۱}.

در سال ۱۲۴۰ هـ/ ۵-۱۸۲۴ م حاکم عراق بود و مدت ده سال پس

۹- متوفی در حیدرآباد در سال یا در حدود سال ۱۸۴۰ (رک سپرنگر صص ۲۶۹، گارسن دوتاسی جلد دوم صص ۲۰-۴۱۸، Beale در Oriental biographical dictionary ، ساکسنا در History of Urdu literature صص ۷-۱۴۶، T. Grahame Bailey History of urdu literature صص ۵۹ و غیره) .

۱۰- «بنا بر ماده تاریخ مشکوکی در ورق b ۲ ، ۸۶۱» (اته) .

۱۱- بنا بر نقل ناسخ التواریخ (تاریخ قاجاریه جلد اول در آخر به نقل در [فهرست]

سپهسالار جلد دوم صص ۴۷۷) .

از آن در اصفهان اقامت جست و در آنجا بامردان متقی معاشر بود . بعد از مرگ فتح‌علی‌شاه [در سال ۱۲۵۰ هـ / ۱۸۳۴ م.]^{۱۲} وی به تهران مراجعت کرد و در زمره مصاحبان محمدشاه درآمد و در سفر گرگان و هرات همراهی داشت و به مقام میرپنجه نایل شد (مجمع‌الفصحا جلد اول ص ۳۲^۴ : از اصفهان به تهران آمده در سفر گرگان و هرات در کمال عزت به منصب میرپنجه منصوب و مخصوص گردید) . مدتی بعد برای زیارت به نجف و کربلا رفت و در سال ۱۲۷۹ هـ / ۳-۱۸۶۲ م به گیلان و شیروان و از آنجا به استانبول و اسکندریه و قاهره و مکه و دمشق و حمص و حلب و دیار بکر و الموصل و بغداد رفت . پس از یک سال توقف در تهران به زیارت مشهد رفت . ظاهراً وقتی که مجمع‌الفصحا در ۱۲۸۸ هـ / ۱۸۷۱ م تألیف شده زنده بوده است . اینهارا از جمله آثار وی رضاقلی‌خان ذکر کرده است :

۱- دیوانی نزدیک ۲۰۰۰ بیت ۲- ملوک‌الکلام مجموعه‌ای از نظم و نثر عربی و فارسی در موضوعهای مختلف ۳- مثنوی به اسم تحفة الحرمین و سیف‌الرسائل .

تذکره السلطان (به قراری که در مقدمه نسخه سپهسالار آمده است) یا بزم خاقان (بنابر آنچه در مقدمه نسخه مجلس نوشته شده است) در اصفهان به سال ۱۲۴۵ هـ / ۳۰-۱۸۲۹ م تألیف شده است و دوباره در ۱۲۵۰ هـ / ۵-۱۸۳۴ م^{۱۳} گویا در آن تجدید نظر شده باشد . این کتاب تقسیم می‌شود به یک مقدمه (شامل انیسر العشاق شرف‌الدین «رامی» ولی بدون ذکر اسم

۱۲- رضاقلی‌خان ۱۲۴۹ نوشته است .

۱۳- ۱۲۴۵ تاریخ است که در مقدمه نسخه مجلس ذکر شده است . در نسخه سپهسالار

دو تاریخ ۱۲۵۰ و ۱۲۴۵ آمده است و به نظر می‌رسد کمی مبهم باشد .

آن) و سه باب (۱- شرح حال سلاطین و شاهزادگان با اشعار آنها .
 ۲- مختصری از شرح حال فتح‌علی‌شاه و نمونه‌هایی از اشعار او .
 ۳- شرح حال مؤلف و اشعار او) . و یا چنان که در نسخه مجلس دیده
 میشود يك مقدمه (= انیس العشاق) و پنج انجمن (۱- در بعضی از اشعار
 و حالات سلاطین و پادشاهزادگان پیشین . ۲- در مناقب پادشاه عصر
 [فتح‌علی‌شاه] و اشعاری از او . ۳- در اشعار و حالات شاهزادگان .
 ۴- در اشعار و احوال امیرزادگان . ۵- در ذکر اشعار و حالات اشخاص
 مختلف) : سپهسالار جلد دوم ص ۷۷ (پیش از آخر باب دوم افتاده است)،
 مجلس (در انجمن چهارم شرح حال مؤلف فقط ولی از شعرهای او نمونه‌ای
 ندارد . برای اطلاع از بعضی خصوصیات این نسخه که در فهرست مجلس
 معرفی شده است رجوع کنید به سپهسالار [منظور کتابخانه مدرسه عالی
 سپهسالار تهران است . مترجم] جلد دوم ص ۷۸ یادداشتهای زیر صفحه)
 [مجمع الفصحاح جلد دوم ص ص ۴-۳۱ (مختصر آن در سپهسالار جلد دوم
 ص ص ۸-۷۷) .

۱۲۰۵- بهمن میرزا بن نائب السلطنه عباس میرزا^{۱۴} که در فهرست
 عباس میرزا که در روضه الصفای ناصری (جلد نهم ورق ۱۶۶a) صفحه
 سی‌ام از آخر (۱۰۹۲) چهارمین فرزند از بیست و شش فرزند ذکور زنده
 ذکر شده است . چون بزرگترین برادر او محمد میرزا در ۱۲۵۰/هـ/۱۸۳۴م
 به اورنگ شاهی نشست و در ۱۲۶۴/هـ/۱۸۴۸م در گذشته و در ۶ ذی القعدة
 ۱۲۲۲/هـ/ ۵ ژانویه ۱۸۰۸م متولد شده است باید بهمن میرزا در حدود
 ۲۱۲۵/هـ/۱۸۱۰م متولد شده باشد . در مقدمه تذکره محمد شاهی او

۱۴- برای عباس میرزا بزرگترین پسر (من) فتح‌علی‌شاه رجوع کنید به صفحه ۲۳۸

«می‌گوید در اردبیل مقیم بود و بوسیله پدرش به حکومت آنجا منصوب شده بود بعد بوسیله برادر بزرگوارش محمد شاه دعوت شد که بوی پیوندد و به خواهش او کتاب حاضر را تألیف کرد» (ریو).

تاریخ تألیف کتاب ۱۲۴۷ هـ/ ۲-۱۸۳۱ م با ماده تاریخی معین می‌شود ولی در آخر کتاب سال ۱۲۴۹ هـ/ ۴-۱۸۳۳ م به عنوان سال تألیف ذکر شده است. وی به اردبیل بازگشت. به قراری که در روضه‌الصفای ناصری (جلد دهم ورق a ۲ و ۱، ۱۱) آمده است در رجب ۱۲۵۰ هـ/ نوامبر ۱۸۳۴ م که محمدشاه به تخت نشست در آنجا بود. در این سال وی به حکمرانی بسروجرد (ایضاً جلد دهم ورق b ۶، ۱، ۲۵. ورق b ۶، ۱، ۲۵، ورق a ۷، ۱، ۶ ab قبل) منصوب گشت و ظاهراً در سال ۱۲۵۷ هـ/ ۱۸۴۱ م به حکمرانی آذربایجان انتخاب گردید (ایضاً جلد دهم ورق a ۲۶، ۱، ۶، ab قبل) ولی در سال ۱۲۶۳ هـ/ ۱۸۴۷ م مورد بی‌مهری ناصرالدین میرزا قرار گرفت (ایضاً جلد دهم ورق a ۴۲، ۱، ۱۸).

اتهام وی این بود که می‌خواهد مقام سلطنت را برای خود بدست آورد بهمین جهت با خوف و وحشت ناگزیر از خروج تهران شد. محمدشاه با او به مهربانی رفتار کرد اما بعد از آن که در مالیات آذربایجان کسر قابل ملاحظه‌ای کشف شد بهمن میرزا به این فکر افتاد که به سفارت روسیه پناهنده بشود (ایضاً جلد دهم ورق b ۴۲، ۱، ۲۱). اجازه زندگی در کشور روسیه زندگی او را تضمین کرد و در آنجا بقیه عمر خود را گذراند ولی فکر احضار او به زودی در دوره ناصرالدین شاه^{۱۵} تلقین شد. این طور به نظر

۱۵- رجوع کنید به واتسن R. G. Watson در تاریخ ایران ص ۲۸۰: در این هنگام دو مرد

بسیار مقتدر که در ایران طرف توجه بودند و در نفی بلد بسر می‌بردند. یکی از این دو عموی شاه بهمن میرزا بود که در جریان آصف‌الدوله در مشهد مورد تهمت قرار گرفته بود. این طور

می‌رسد که وی به گرجیه^{۱۶} Gorgia رفته و در سال ۱۸۸۳ در آنجا فوت شده^{۱۷} باشد.

تذکره محمدشاهی

متضمن یادداشتهائی است در باره شعرا که در سال ۱۲۴۹ هـ /

معتقد بودند که آصف‌الدوله به بهمن میرزا فکر رسیدن به سلطنت را تلقین کرده بود و کشف این توطئه باعث محرومیت بهمن میرزا از حکومت آذربایجان گردید و او مجبور شد به گرجیه برود و تحت حمایت روسیه قرار بگیرد. مرد دیگر که نفی بلد شده بود آصف‌الدوله عموی مرحوم محمدشاه است. امیر نظام و ادار شد که هر دوی این نفی بلد شدگان را که از مردان نامدار بودند احضار کند اما به احترام موقعیت بهمن میرزا اجازه بازگشت او به کشورش صادر شد و ثروت و قدرت او خیلی زود در اقامت او در آذربایجان که پیش از این حکومت آنجا را داشت مؤثر افتاد. او علاقه داشت که حکومت خودمختاری در آن ناحیه ایجاد کند.

۱۶- به یادداشت زیر صفحه قبل رجوع کنید.

۱۷- «مستر چرچیل در نامه‌ای متذکر شده است که بهمن میرزا بعد از فرار به قفقاز اندکی بعد در آنجا درگذشت» (ریو جلد پنجم ص ۹۰). از مقدمه ریو این طور استنباط می‌شود که نسخه‌های خطی چرچیل از ۱۸۸۴ تا ۱۸۹۴ کتابت شده است) رجوع کنید مجموعه براون ص ۱۱۹ آنجا که وی می‌نویسد یک نسخه خطی خاص «اصلاً در ۱۲۷۰ هـ / ۱۸۶۰ م. کتابت شده بود برای شاهزاده بهمن میرزا بهاء‌الدوله و در این نسخه یادداشتی از Schindler در پشت جلد آن هست که می‌رساند در ۱۸۸۳ در قفقاز فوت شده است « [بهمن میرزا بهاء‌الدوله‌ای که در اینجا ذکر شده غیر از آن بهمن میرزائی است که در قفقاز درگذشته است. اولی پسر فتح‌علی شاه (پسر چهل و هفتم در فهرستی که در روضه‌الصفای ناصری جلد نهم ورق b ۱۷۲ آمده است) است که حاکم کاشان (ایضاً همان مأخذ ورق a ۲۲، ۱، ۲۱)، یزد (ایضاً جلد دهم ورق b ۲۳، ۱، ۵)، سمنان (ایضاً جلد نهم ورق b ۱۷۲ (ورق هفدهم از آخر)، ۱، ۴ و شاید نواحی دیگر بوده است. این شخص احتمال می‌رود همان بهمن میرزائی باشد که « در تهران در ربیع‌الثانی ۱۲۷۷ = اکتبر - نوامبر ۱۸۶۰ درگذشته است» (مجموعه براون ص ۹۰).

۴-۱۸۳۳م تألیف شده است و تقسیم می شود به سه رشته (۱) درباره ۱۵۰ شاعر قدیم و جدید که در آخر قرن ۱۲ هجری می زیسته اند (۲) فتح علی شاه و ۱۲ شاهزاده قاجار (۳) ۵۷ شاعر معاصر به ترتیب الفباء: ریو جلد متمم ۱۲۴ (۱۲۵۷ هـ / ۱۸۴۱ م) فهرست اسامی شعرا در رشته ۲ و ۳: ریو جلد متمم صص ۱-۹۰.

۱۲۰۶- درویش حسین «نوا» کاشانی^{۱۸} در مجمع الفصحا جزو معاصران ذکر شده است. پس از سفرهای متعدد (مدتی سیاحت کرده) در تبریز اقامت جست و تکیه و باغ زیبای او محل دیدار پسران ولیعهد و دیگران شده بود. بعد از مرگش [که باید قبل از سال ۱۲۸۸ هـ / ۱۸۷۱ م اتفاق افتاده باشد] تذکراهی را که او تألیف کرده بود و مقدمه یا خاتمه نداشته است رضاقلی خان به قراری که در مقدمه کتابش (جلد اول ص ۸) ذکر کرده دیده بوده است. رضاقلی خان درباره قوه نقد شعری او خوب قضاوت نکرده است (قوه تشخیص شعر نداشت).

تذکره درویش نوا

یادداشت های مختصری است درباره شرح حال شعرای متقدم و متاخر با منتخبات مفصلی از آثار آنها: ریو جلد متمم ۱۱۵ (فقط سلسله ۱ طبقه ۱ شامل ۵ شاعر متقدم) به قراری که ریو تشخیص داده است) به ترتیب حروف الفبا از ابوالفرج رونی [Rūnī بر وزن خونی. مترجم] تا نظامی گنجوی^{۱۹} که پیش از سال ۱۲۵۳ هـ / ۱۸۳۷ م برای مؤلف یا بوسیله مؤلف

۱۸- «بی نوا» بنا بر ضبط فهرست مجموعه براون ولی این مطلب در تاریخ محمدشاهی و مجمع الفصحا یا پشت نویس نسخه خطی سپهر که سیدنی چرچیل دیده (رک. یادداشت بعد) تأیید نشده است.

۱۹- نسخه خطی که ریو معرفی کرده نزد سیدنی چرچیل بوده است و او می گوید:

نوشته شده است) ، مجموعه براون جلد پنجم ۶۸ (شامل غیر از شرح حال شعرای که در نسخه قبل آمده است شامل «طبقه ۱» ، سلسله ۲» «عده زیادی از شعرای کم اهمیت که اغلب از قدما بوده اند و دیگران «لا اقل جدیدتر از دوره صفوی» و در قسمت یا فصل سوم (بدون عنوان و ظاهراً ناقص به نظر می رسد در حرف صاد افتادگی داشته باشد) شعرای جدیدتر، اغلب خیلی متأخر [تذکره محمدشاهی (ریو جلد متمم ۱۲۴) ورق a ۲۲۱ ؛ مجمع الفصحا جلد دوم ص ۵۲۷] .

۱۲۰۷- نواب عظیم الدوله سرفراز الملك [به ضم میم . مترجم] محمد مصطفی خان «شفته»^{۳۰} فرزند نواب عظیم الدوله سرفراز الملك مرتضی خان بنگاش افغان بود که در سال ۱۸۱۳ استان جهانگیر آباد واقع در ناحیه بولند شهر Bulandshar را در اختیار داشت . وی در سال ۱۸۰۶^{۲۱} در دهلی متولد شد و نزد فضیلائی محل و صوفی ها تحصیل کرد . هنر شاعری را از «مؤمن» و «غالب» (برای شخص اخیر رجوع کنید به ص ص

سپهر در تهران به من نسخه ای عرضه کرد [برای این شخص رجوع کنید به ص ص ۴-۱۵۲ قبل از این] . این نسخه شامل طبقه و دوسلسله بود و شرح حال شعرای معاصر را داشت و در آن تصریح شده بود «تذکره درویش نوا» .

۲۰- این تخلص که او در شعر اردویش آورده بیشتر از «حسرتی» که تخلص او در شعر فارسی است شهرت دارد .

۲۱- این تاریخ را نظام بداونی در قاموس المشاهیر ذکر کرده است . اگر فهرستها صحیح باشد می گوید که در هنگام اتمام تألیف گلشن بی خار در سال ۱۲۵۰ وی ۲۶ ساله بوده است بنا بر این او باید در ۱۲۲۳ یا ۱۲۲۴ هجری که معادل ۱۸۰۸ یا ۱۸۰۹ میلادی می شود متولد شده باشد .

۷-۵۲۵ قبل از این) فراگرفت. در ذی الحجّه ۱۲۵۴/ فوریه ۱۸۳۹ وی به زیارت مکه و المدینه رفت و تا ذی الحجّه ۱۲۵۶/ فوریه ۱۸۴۱ به دهلی باز نگشت. از این سفر وی اثری (در کجا؟ کی؟) به نام ترغیب السالك الى احسان المسالك یا ره آورد بچاپ رساند که ترجمه اردوی آن به اسم سراج منیر بوسیله س. زین العابدین در ۱۹۱۰ چاپ شده است (در کجا؟).

بعد از شورش سال ۱۸۵۷ وی مدتی با سلطان دهلی با عده‌ای از آشوبگران در زندان بسربرد. از این رو بیشتر در جهانگیر آباد اقامت جست و مرگ وی در ۱۸۶۹ روی داد و در دهلی به خاک سپرده شد.

وی مؤلف آثار زیر است: ۱- سفرنامه سابق الذکر ۲- دیوان شفته دیوانی است که در میروت Meerut شاید دو یا سه سال قبل از ۱۸۵۷ چاپ شده است، و دوباره در ضمن کلیات شفته و حسرتی تجدید چاپ شده است (بداون ۱۹۱۶)، (۳) دیوان حسرتی، دیوان شعر فارسی که با کلیات چاپ شده است. (۴) عده‌ای رقعات فارسی که در ضمن کلیات چاپ شده است و (۵) گلشن بی خار یا دداشتهای بسینار مختصری درباره در حدود ۶۰۰ شاعر رخته (معادل = اردو) «صحیح تر از سایر تذکره‌ها» (سپرنگر). تألیف آن در ۱۲۴۸ هـ/ ۳-۱۸۳۲ م آغاز و در ۱۲۵۰ هـ/ ۵-۱۸۳۴ م به پایان رسیده است: ریو جلد سوم a ۱۰۶۹ (۱۲۵۲ هـ/ ۱۸۳۷ م)، بانکی پور جلد هشتم ۷۱۸ (۱۲۵۵ هـ/ ۱۸۴۰ م) چاپها: دهلی ۱۲۵۳ هـ/ ۸-۱۸۳۷ م رجوع کنید به سپرنگر ص ۱۸۹ و کلیات شفته و حسرتی شرح حال اولیه ص ۴۳ (۱۸۴۳)، لکنو ۱۸۷۴. برای گلشن بی خار تذکره به زبان اردو که در ۱۲۶۵ هـ/ ۱۸۵۹ م بوسیله حکیم س. غلام قطب الدین «باطن» در آگره تألیف شده و ترجمه مصححی از گلشن بی خار تذکره و مشتمل بر انتقادهای نادرست و خیالی هجو است رجوع کنید به سپرنگر

شماره ۵۷ و فهرست نسخه‌های خطی هندوستانی در ایندیافیس

Catalogue of the Hindustani manuscripts... in the india office

شماره ۶۱ و مثل کتابهای چاپی در B. M (بریتیش میوزیوم) و I. O
 فهرست نسخه‌های خطی هندوستانی يك نسخه چاپ سنگی (لکنو ۱۸۷۵)
 معرفی شده است. بنا بر قول سپرنگر باید تصدیق کرد که ترجمه گلشن
 بی‌خار به هندوستانی «بعضی تذکرات کم ارزش» دارد اگر سن دوتاسی
 جلد سوم صص ۴-۱۲۳؛ شمع انجمن ۶-۱۳۴؛ کلیات شفته وحسرتی
 بداون ۱۹۱۶ (برای پسرش، نواب حاجی محمد اسحاق خان چاپ کرده
 است)، شرح حال در مقدمه از نظام بداونی؛ نظام بداونی قاموس المشاهیر
 (به اردو) جلد دوم صص ۳۳؛ رام بابوسکسنة Rām Bābū Saksēna تاریخ ادبیات
 اردو A history of Urdu literature الله آباد ۱۹۲۷، صص ۱-۱۵۰.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی